

CHURCHILL SZEREPE/JELENLÉTE A BRIT GYARMATI HARCOKBAN, KÜLÖNÖS TEKINTETTEL AZ ANGOL–BÚR HÁBORÚRA

Pap László

Sir Winston Churchillről mindannyian tudjuk, hogy elkötelezett híve volt a Brit Birodalom, sőt a Brit Világbirodalom kiterjesztésének, majd fenntartásának. Más kérdés, hogy az angol történelem két évszázadon át tartó sikertörténetének utolsó időszakára lett Anglia első embere, s első miniszterelnöki megbízatása után néhány év alatt a Brit Nemzetközösség elemeire hullott szét.

Ezért írta John Charmley – Churchill egyik életrajzírója, aki végig kemény kritikáival illette Churchill pályafutását –, hogy 1945-ben véget ért a dicsőség („The end of the glory”)¹. Az a három meghatározó dolog, amelyért Churchill évtizedeken keresztül harcolt, megszűnt, felbomlott, kudarcba fulladt. Az első a Brit Világbirodalom fenntartásának célja, mely tulajdonképpen a II. világháború befejezésével s a gyarmatok gyors egymásutánjában történő függetlenedésével megszűnt létezni. Szervesen ehhez kapcsolódik a második, miszerint Anglia a világpolitika meghatározó, megkerülhetetlen tényezője. A második világháborúból győztesen kikerülő Anglia óriási veszteségeket szenvedett, s így még az európai politikát sem volt képes éveken át jelentős mértékben befolyásolni, nem-hogy a többi kontinens eseményeit felügyelni. Ekkoriban kezdett kialakulni a kétpólusú világrend, melyben Angliának epizódszerep jutott. A harmadik dolog elsősorban ideológiai jellegű. Konzervatív politikusként folyamatosan küzdött a diktatúrát hirdető, egy-egy társadalmi réteget vagy fajt kiemelő egyeduralmi rend (kommunizmus, náciizmus) ellen. A náciizmust ugyan sikerült legyőznie, ám 1945-ös választási vereségekor – ahogyan azt 1946-os fultoni beszédében is megfogalmazta –, a kommunista Szovjetunió előretörése megállíthatatlannak tűnt. Nem beszélve arról, hogy hazájában baloldali – Attlee-től szenvedett vereséget – munkáspárti kormány alakult.

A fenti események kétségtelenül bukásnak számítanak, mégsem állítanám, hogy Churchill egész élete, pályafutása sikertelen. Ennek a tanulmánynak nem a kissé elfogult Charmley-val folytatott vita a célja. Inkább azt szeretném bizonyítani, hogy Winston Churchill mennyire a Brit Nemzetközösség híve volt, s pró-

---

¹ Charmley, John: Churchill – The End of Glory – A political biography. Hadder and Stoughton Press, London, 1993. 689.

bálom bemutatni azt a korai időszakát, amiről talán kevesebb szó esik, mégis hatást gyakorol a későbbi kiemelkedő államférfi nézeteire, terveire, ambícióira.

Sir Winston Leonard Spenser Churchill egy régi, konzervatív arisztokrata család sarjaként látta meg a napvilágot nagyapjának, Marlborough hetedik hercegének kastélyában, a Blenheim Palace-ben. Persze mivel az angol nemesi jog szerint a cím és a vagyont csak az elsőszülött örökli, Churchill édesapja, mint fiatalabbik, csak a Lord Randolph nevet viselte.² Hogy mennyire nem véletlen Churchill brit gyarmatok iránti ragaszkodása, az családi előzménnyel is bizonyítható, mivel apja, Randolph Churchill 1885 második felétől hét hónapon át Indiáért felelős miniszter volt. Igaz később pénzügyminiszter pozíciót is betöltött (a legfiatalabb pénzügyminiszter volt a maga 37 évével) Salisbury II. kormányában, ám ez nagyon rövid ideig tartott (1886. július–december). Gyarmatügyi-miniszteri pozícióját nagyobb lelkesedéssel végezte, mert családi hagyatéknak tartotta.

Az „ősi Churchillek” ugyanis a külpolitikában mindig aktívan közreműködtek.

1886. december 22-én a költségvetés leszavazása után megírta lemondólevelét, s noha hirtelen felindulásából csak fenyegetésnek szánta, Salisbury elfogadta, s ezzel Randolph végleg kikerült a nyilvános politika színhelyéről.³ Lord Salisbury a következőket vallotta Randolph Churchillről: „Randolph és a Mahdi (a szudáni fanatikus vallási felkelés vezére) nagyjából hasonló mértékben foglalkoztat. A Mahdi örültnek tettei magát, holott valójában igen világos elme. Randolph esetében a fordítottja a helyzet.”⁴

Lord Randolph ezután nem tudta feldolgozni, hogy kikerült a politika vérkeringéséből – hiszen az 1886-os választásokon elsősorban neki köszönhették a toryk Gladstone liberális miniszterelnök legyőzését, és sokan Salisbury helyére követelték – ennek hatására önmarcangolásba kezdett, mely lassú, de biztos szellemi leépüléshez, s teljes idegi összeroppanáshoz vezetett. Lord Randolph megháborodott elmével 1895-ben, alig 45 évesen hunyt el.

Ahhoz, hogy Winston Churchill korai éveit, s későbbi állandó bizonyítási kényszerét megértsük, tisztáznunk kell apja politikai szerepvállalását. A fiú rájongva tisztelte apját, az ő nyomdokain akart továbbhaladni, később egy terjedelmes életrajzot is írt róla. Churchill tanulmányait hét éves korában az ascoti St. George-ban kezdte, majd három év múltán 1884-ben Brightonban folytatta. 1941-ben Sir Cyrill Norwood, az ascoti St. George College elnöke írta: „A kis Churchill mindenképpen a hadsereg tagja akart lenni.”⁵

Mivel Churchill kedvenc tárgyai az angol, a történelem és a vívás voltak, egyenes volt az út a hadsereg felé. Mindezt ugyan apja, Randolph hatására tette,

² Krockow, Christian Graf: Churchill – Korrajz a 20. századról. Gabó Kiadó, Bp. 1999. 12.

³ Jenkins, Roy: Churchill. Pan Books Ltd., London 2001. 17.

⁴ Krockow: Churchill, 16.

⁵ Charmley: Churchill, 11–12.

ám bizton állíthatjuk, Winstonnak sem volt ellenére. 14 évesen, 1888 tavaszán vették fel Harrowba, amely a XIX. század során jelentős politikusokat adott a briteknek: Peelt, Palmerstont és másokat. Harrowban jól érezte magát, noha sosem tűnt ki tanulmányaival, s igazán nem is készült fel sikeresen a sandhursti Királyi Katonai Akadémiára. Két sikertelen kísérlet után a harrowi igazgató, Cannon Welldon ajánlotta azt Randolphnak, hogy Winstont küldje magántanárhoz, a felvételi vizsgára felkészítő James századoshoz, akinek „intenzív csirkefarmja” jó kiképzőközpontnak bizonyult.⁶ Harmadszorra Churchill-t felvették lovassági kadétnak, s ez nagy fordulatot jelentett tanulmányi eredményeiben is. 1893 szeptemberében jutott be a sandhursti Királyi Katonai Akadémiára, s az ott eltöltött 15 hónap alatt olyan jól érezte magát, hogy a tanulásban is jelentős eredményeket ért el: a 150 fős évfolyam nyolcadik legjobbja lett, szakszerűen bánt a lovakkal és kitűnően lovagolt.

A fentiek hatására – és némiképpen a Churchill családnévnek köszönhetően – 1895 februárjában a 4-es huszárok alhadnagyává nevezték ki. Az időpont egy sajnálatos eseménynek is szólt, édesapja 1895. január 24-én halt meg. Ezt tanárai, katonai főnökei „fájdalomdíjzul” adták neki, és ő élt is ezzel a lehetőséggel.

„Az 1895 és 1900 közötti évek színesség, változatosság és élménygazdagság dolgában felülmúlták mindazt, amit addig ismertem. Ahogy így utólag visszapillantok, hálás lehetek Istennek, amiért megajándékozott ezzel az élettel. Minden áldott napom szép volt, s minden újabb nap még szebb, mint az előző. Magaslato és mélységek, kalandok és utazások, s közben örökké a mozgás érzése és a remény ábrándképe. Előre mind, ti fiatalok szerte a világon. Nincs egyetlen elvesztegetni való órátk sem. El kell foglalnotok a helyeteket a létért folyó harc frontján. Húsztól huszonötig, ezek a megfelelő évek. Ne elégedjétek meg azzal, hogy elfogadjátok a dolgokat úgy, ahogy vannak. Tiétek a Föld minden kincsével egyetemben. Lépjétek örökötökbe, vegyétek át a felelősséget! Emeljétek ismét magasba a dicső zászlókat, vigyétek őket az ellenségek ellen, akik ismét gyülekeznek az emberség frontjai előtt. Csak lobogtatnotok kell ezeket, hogy az ellenségeitek szétszéledjenek. Soha el ne csüggedjétek, amikor kudarc ér. Ne hagyjátok magatokat jóllakatni sikerek dicséretével és személyetek elismerésével. Elkövettek majd mindenféle tévedéseket, de amíg nagyvonalúan gondolkodtok, amíg kitartotok igazatok mellett és támadtok, soha nem fogtok kárt okozni a világnak, vagy azt komoly veszélybe sodorni. A világ arra van teremtve, hogy az ifjúság áhítozzon rá és megszerezze.”⁷

Ez az idézet Churchill „Ifjúkorom” című művéből való, melyben a saját élettörténeti szakaszát hozza fel példaként a mindenkori ifjúság számára. Az 1895–1900-as időszak Churchill életének egyik legfontosabb szakasza, hiszen a „foglalkozásbeli átmenet” is ekkor következett be. Huszár alhadnagyként gyarmati

⁶ Jenkins: Churchill, 20.

⁷ Churchill, Winston Spencer: My Early Life. Roving Comission, London, 1930. 18–19.

háborús résztvevő, majd haditudósító, végül pedig rátalál az ő megfelelő „szakmájára” a politikára.

Ez az öt év volt élete legboldogabb időszaka. Jóval később, sok-sok év múltán úgy fogalmazott, hogy akkoriban úgy nyílt meg előtte a világ, akár „Aladdin előtt a csodabarlang. A húsz- és huszonöt éves kor közötti időszak! Azok voltak csak a szép évek!”⁸ Ezalatt megfordult Kubában, háromszor járt Indiában, harcolt Szudánban és végül Dél-Afrikában.

A brit haderő egy része Indiában teljesítette szolgálatát, s 1896-ban a 4. huszárezredet is odavezényelték. Mivel több évre tervezték ott-tartózkodásukat, indulás előtt mindenki hosszú szabadságot kapott.⁹ Míg a legénység többnyire pihenésre, dorbézolásra, önfeledt szórakozásra használta fel ezen időszakot – hiszen ki tudta, mi vár rá Indiában –, Churchill homlokegyenest mást tett. Szabadságát arra használta fel, hogy háborús tapasztalatot szerezzen. Ezért Kubába utazott, ahol az egyetlen, akkor fellelhető fegyveres konfliktus volt a világon.

A lakosság felkelt a spanyol gyarmati uralom ellen. Winston ekkor rábírta édesanyját, írjon a család jó barátjának – Henry Drummond-nak, aki apja közeli barátja és párttársa volt –, az akkori madridi nagykövetnek, járjon közbe érdekében a spanyol kormánynál, hogy beléphessen a spanyol hadseregbe, és részt vegyen a felkelők elleni harcokban.¹⁰ Végül a megfelelő kapcsolatok révén Churchillnek és tiszttársának Reggie Barnes-nak lehetősége nyílt megfigyelni a helyszínen a spanyol hadműveleteket.¹¹

Útját szponzorálni kellett, ezért Churchill szerződést kötött a Daily Graphic című konzervatív napilappal. Így tudósításokat küldött Kubából, s már ennél az első írói szárnypróbálgatásnál is feltűnést keltett színes írásaival. Minden nyomtatásban megjelent cikke után 5 fontot kapott, s mivel a napilap számára nem volt kifizetődő külön tudósítót küldeni Kuba szigetére, a szerződés megkötött.

Churchill számára a harcterek mégis csalódást keltettek, hiszen Kubában igazából partizánháború folyt. Ez azt jelentette, hogy izgalmas, küzdelmes harcok helyett véget nem érni akaró menetelésekről, szárazságról és trópusi esőről tudott főként beszámolni. Ellenségnek se híre, se hamva nem volt.

Izgalmas cikket írt arról, ahogyan a „láthatatlan ellenség” lelőtte a lovát, miközben ő egy fatörzsön ülve ebédelt.¹² Másik cikkét pedig arról írta, hogyan lepették meg őket: „Forró nap volt, és kíséreléssel együtt rávettünk néhány tisztet arra, hogy fürödjünk meg a folyóban. A víz pompás volt, meleg és tiszta, s a környék is lenyűgöző. Amikor a parton újra felöltöztünk, hirtelen lövést hallottunk, aztán még egyet és még egyet. Végül már sortűz zúdult ránk, a golyók ott

⁸ Haffner, Sebastian: Churchill. Európa Könyvkiadó, Budapest 2003. 27.

⁹ Krockow: Churchill, 29.

¹⁰ Budin, Stanislav: Churchill élete. Multipress 2000 Kft., Budapest, 2000. 9.

¹¹ Jenkins: Churchill, 28.

¹² Budin: Churchill élete, 10.

süvítettek a fejünk felett... Aznap éjjel az egyik golyó átluggatta a sátramat...” Kubai tartózkodásakor a legjelentősebb – talán az egyetlen igazi – csata a La Reforma-i csata volt, melyen részt vett, ahol – mint írja:” Sok lőszer fogyott az eredmény mégis csekély volt, hiszen a felkelőknek egyszerűen nyoma veszett a vadonban.”¹³ Kubából végül spanyol kitüntetéssel ért haza, s a 4. huszárezreddel indult Indiába. 23 napi utazás után annyira türelmetlenül várta már a partraszállást, hogy egy csúszós kikötői lépcsőre ugorva kificamodott a jobb válla. Ugyan könnyen helyre tudta tenni, de egész életét végigkísérte az, hogy a legváratlanabb és legkézenlétlenebb pillanatokban újra kiugrott a válla.¹⁴

Az indiai Bangalore-ban, a helyőrségi szolgálatot, amely 1896 őszén kezdődött, a hadnagy meglehetősen unalmasnak találta. Napi munkája mindössze három órát vett igénybe és délelőtt 10.30-ra véget is ért.¹⁵ A 4-es huszárok nyolc és fél évet töltöttek ilyen foglalatossággal, de Winston Churchill csak tizenkilenc hónapot maradt. Szabadidejében olvasott, hogy bepótolja mindazt a tudást, amit társai oxfordi vagy cambridge-i tanulmányainak során szereztek.

Közben India északnyugati részén, az Afganisztánnal szomszédos, örökké forrongó határvidéken ismét felkelés tört ki, és Churchillnek sikerült eltávozást szereznie a csapattestétől – ahol továbbra is unatkozott –, hogy tudósítóként az új izgalmasabb helyszínre siessen. A felkelésről – melynek színhelyéül a lázadó pathan törzsek India és Afganisztán határánál lévő Swat-völgyet választották – és a büntető expedíció szervezéséről Churchill 1897 júliusában hallott. Mivel az expedíciós haderőt Sir Bindon Blood vezette, Churchill „nyeregben” érezte magát. 1896 nyarán ugyanis – még Angliában – egy estélyen Churchill erőszakosságának köszönhetően sikerült olyan „ígéretfélét” kicsikarnia Bloodtól, mely szerint, ha a jövőben újabb expedíciós sereg élére állítják, a fiatal huszártiszt vele mehet. Természetesen Blood kinevezésének hallatán Churchill rögtön táviratozott neki, akitől azonban sokáig nem jött válasz. Végül édesanyja befolyásának segítségével kapott Bloodtól egy kétértelmű, ám bátorító táviratot: „Nagyon nehéz; semmi üresedés; jöjjön haditudósítóként; megpróbálom benyomni! B.B.”¹⁶

A hadjárat, amelyben részt vett a malakandi gyalogság oldalán, egyszerre volt veszélyes és brutális, s ugyan a háború halállal is fenyegetett, Churchill nem hitte, hogy eléri a korai halál az északnyugati fronton: „Hiszek a csillagokban, hogy nekem még vannak fontos dolgom a Földön, világon.”¹⁷ Átélt meneteket, támadásokat, mézárásokat; egyszóval valódi veszélybe került. Újságírói pályafutása szempontjából mérsékelt sikert hozott a kaland. Mind az indiai Pioneer,

¹³ Randolph S. Churchill és Martin Gillbert: Winston S. Churchill – I. kötet, London, 1998. 275.

¹⁴ Jenkins: Churchill, 22–23.

¹⁵ Uo.: 23.

¹⁶ Winston Spencer Churchill: My Early Life. London, 1930. 137.

¹⁷ Charmley: Churchill, 20.

mind a Daily Telegraph akkreditálta. Az utóbbi azonban mindössze öt fontot fizetett hasábonként, ellentétben a tizenöt vagy a húsz fonttal, amit néhány hónappal korábban remélt.

A Malakand-hadjárat lehetőséget adott Churchillnek, hogy bátorsága mellett hatalmas iramát, munkabírását is megmutathassa. Az innen küldött beszámolóinál lényegesebb az a tény, hogy a Swat-völgyben és környékén szerzett tapasztalatai vezettek első könyve megírásához: *The Story of the Malakand Field Force* (A malakandi haderő története). 1897. október végén érkezett vissza a 4-es huszárok nyugalmas törzshelyére Bangalore-ba. Körülbelül hat hétig volt Blooddal és csapataival, a könyvét pedig mintegy öt hét alatt írta meg.¹⁸

A könyvben nem csupán a felkelők elleni büntető hadjáratot írta le, de bírálta a brit tisztek taktikai hibáit és az angol közigazgatás politikai módszereit is. Az utóbbi kegyetlen bánásmódjával belehajszolta a hegyi törzseket a felkelésbe.

Édesanyja, Lady Randolph gyorsan kiadatta a könyvet, mely munkát Churchill Sir Bindon Bloodnak ajánlotta.

A könyv nagy érdeklődést keltett, s a legtöbben elismerően nyilatkoztak róla. Persze a mű által kiváltott figyelem és a dicséretetek nagy része elsősorban a Churchill névnek szólt. Még a walesi hercegtől is kapott egy elismerő levelet, aki egyébiránt nem tartozott a leglelkesebb olvasók táborába: „A lehető legnagyobb érdeklődéssel olvastam a könyvet, és úgy vélem, hogy a leírások és a nyelvezete általában kiváló. Mindenki olvassa, s mindenki csak az elismerés hangján szól róla.”¹⁹ Az újabb munkájával Churchill bizonyítani akarta, hogy ő az egyetlen, aki megfelelő tájékoztatást tud nyújtani Lord Salisbury miniszterelnöknek a szudáni helyzetről 1898-ban. Ezzel tehát India után Afrika következett.

Anglia, Franciaország és Németország már a nyolcvanas években osztozkodni kezdett a „fekete kontinensen”. Az angolok meghódították Egyiptomot, berendezték az országban protektorátusukat és folytatták előrenyomulásukat dél felé. Először is Szudánra, Egyiptom déli szomszédjára akarták rátenni kezüket. Szudán fővárosa, Kartúm ostroma közben azonban Gordon kormányzó elesett, s az expedíció összeomlott. A szudániak kikiáltották önálló államukat, élén a mohamedán vallási vezetővel, Mohamed Ahmeddel, vagyis a Mahdival, melyre válaszul London megtorlásra határozta el magát. A Mahdi halála után Kitchener brit generális új expedíciót indított Kartúm ellen. Churchill mihelyt tudomást szerzett róla, Londonba sietett – Indiában ismét szabadságoltatta magát –, hogy biztosítsa részvételét a büntető hadjáratban.

Churchill számára sajnálatos módon, Kitchener hallott már a nyughatatlan természetű és ezért az ő felfogása szerint cseppet sem katonás hadnagyról, és semmiképpen sem akarta környezetében látni. Sőt Kitcheneret felbőszítette Chur-

¹⁸ Jenkins: Churchill, 31.

¹⁹ Randolph S. Churchill és Martin Gillbert: Winston S. Churchill, I. könyv, 2. rész. London, 1986. 930.

chill korábbi műve, melyben brit parancsnokok cselekedeteit bírálta. Ezért Churchill kénytelen volt mozgósítani minden kapcsolatát, elsősorban édesanyját, végül pedig még a miniszterelnököt, Lord Salisburyt is, hogy elérje célját. Kemény fél évébe telt, míg sorozatos kísérletek után sikerült kieroszakolnia az engedélyt. Végül, ha Kitchener nem is, de szárnysegédje – Wood generális – megengedte, hogy Churchill haditudósítói igazolvánnyal, kizárólag saját felelősségére és zsold nélkül csatlakozhatott az expedícióhoz.²⁰ A Hadügyminisztérium háttorzongató feltételeket fektetett le Kairóba való utazása kapcsán: „Értelemszerűen a saját költségén utazik, és abban az esetben, ha megölnék, vagy megsebesítenék a küszöbönálló hadműveletekben, a brit hadsereget semmilyen anyagi felelősség nem terheli”.²¹ Az ügyet – paradox módon – segítette egy a 21-es ulánusoknál szolgáló fiatal tiszt balszerencsés halála. Közben Kitchener is engedett, s belátta, hogy nem ellenkezhet a végtelenségig a helyi, kairói felettesével, a londoni hadsereg-főparancsnokokkal, s magával Anglia miniszterelnökével egyszemélyben. A fentiek megmutatják, hogy milyen befolyásos embereket sikerült meggyőznie – elsősorban Lady Randolphnak.

1898. július 24-én megkezdte – egyik szokásosnak mondható – vonat- és hajóútját kelet felé. Életének ebben a szakaszában azonban kész volt elviselni a kényelmetlenséget „csupán öt éjszakát és négy napot” annak érdekében, hogy ismét harci cselekmény közelébe kerüljön.²² Szintén ügyesen intézte a publikálási lehetőségeit is, hiszen Londonból való elindulása előtt megegyezett a Morning Post-tal, hogy hasábonként 15 fontot kap a tudósításaiért.

Egyiptomból délnek, egyedül lóháton vágott az útnak az előrenyomuló sereg után. Kitchener Kartúmtól nem messze Atbarából indította utolsó előrenyomulását augusztus 24-én, melyet a szeptember 2-i Omdurmán-i csata zárt le. Az omdurmáni csatát ugyan megnyerték a britek, ám nem a híres, de céltalan lovasrohamnak köszönhetően. A roham egyenlően súlyos veszteségekkel járt a brit és a dervis oldalon egyaránt. Churchill hadteste, a 21-es ulánusok egy tisztet és húsz közkatonát veszítettek, további négy tiszt és negyvenhat közkatona megsebesült, egy mindössze alig háromszáz fős egységből. Ráadásul 119 ló is megdőglött, ami súlyos érvágás volt egy lovas egységnek.²³

A győzelem kivívása után a Mahdi örökösének, Abdullah kalifának a fővárosa, Omdurmán elesett, és a hadjárat ezen szakasza lezárult. A 21-es ulánusokat – köztük Churchillt – kivonták a további akciókból, és az egység elindult hazafelé. Az expedíció végén igazolódtak Kitchener Churchill-lel kapcsolatos fenntartásai: a hadnagy tudósításában kritizálta Kitchener, mivel olyan lelketlenül viselkedett a csatában megsebesült dervisekkel és azért, mert megszegetteleni-

²⁰ Haffner: Churchill, 33.

²¹ Churchill: My Early Life, 182.

²² Randolph S. Churchill és Martin Gilbert: Winston S. Churchill, 985.

²³ Uo.: 979.

tette a Mahdi omdurmáni sírját (a dervis koponyájából ivott, majd tintatartót készített belőle). Churchill minden kétséget kizáróan ekkor okkal-joggal ellenséges érzelmeket táplált Kitchenerrel szemben. A *The River War* című művében – amely terjedelme és a tárgya miatt nagyobb szellemi teljesítményt jelentett, mint korábbi könyvei – fenntartotta ezeket, a bírálatokat, noha Kitchener általános stratégiai irányításának elismerésével részben elvette azok életét.²⁴

1898. október elején Churchill már ismét Londonban volt, keményen dolgozott a *The River War*-on – mely a szudáni kalandról szól – és a saját jövőjén. Elhatározta, hogy kilép a hadseregből, ami pénzmegtakarítást jelentett, hiszen a nagystílusú huszárelet évi 500 fontot kívánt. Abból a szempontból azonban kockázatos volt a döntés, hogy az egyetlen rendszeres jövedelemtől esett el és teljes mértékben az egyre növekvő, de mégiscsak bizonytalan irodalmi keresetére kellett támaszkodnia. Persze ekkor már az állt a döntés háttérében, hogy képviselőként be szeretett volna jutni a parlamentbe. Ez rövidtávon újabb jelentős kiadásokkal, s nem bevételekkel járt, de hosszabb távon hírnevet biztosíthatott volna neki.

1898. december 2-án még visszament harmadszor, s utoljára Indiába, ahol a 4-es huszárokkal megnyerte a lovaspóló bajnokságot, majd 1899. március 20-án végleg elhagyta Indiát, ahová soha többé nem tért vissza.²⁵

A *The River War* (A nilusi háború), melyet 1899 decemberében adtak ki, megörökítette a szudáni büntető hadjárat történetét. Ebben a műben a háborús eseményeket filozófiai megközelítésben tálalja és élces kritikáját adja a felsőbbrendű parancsnokainak, különösen Kitchenernek. A könyvben kifejti a brit imperializmushoz viszonyuló liberális nézeteit. Bár Salisbury elméletét kellett volna tolmácsolnia, s a miniszterelnök hatása kellett volna hogy érződjön, mégis Churchill úgy mutatta be kormánya első emberét – aki mellesleg segítette őt eljuttatni Szudánba – mint egy csökönyösségre képes embert, aki csatlakozik a butaság iránt fogékony „agyas, értelmes államférfiakhoz”.²⁶ Salisbury például a malakandi hadjáratot „határháborúnak” nevezte, s mint olyan, ami elindítja az „új civilizációt”, azonban Churchill tapasztalata Malakandról és később a *River War*-ról más konklúziót eredményez.

Noha úgy hirdette, hogy nála senki sem büszkébb a Brit Birodalomra, Churchill csodálata mégsem volt feltétel nélküli. Ugyan méltatja, sőt büszkeséggel tölti el, hogy a britek milyen eredményeket értek el Indiában, hisz ott valóban elősegítették, fejlesztették a civilizációt, de az afrikai esetet kritikus szemmel követi, s a Brit Birodalom hanyatlását érzi benne. Egyfelől a brit katonaság bátorságát emeli ki, ám komoly kritikát fogalmaz meg a brit kormánypolitika fő

²⁴ Winston S. Churchill: *My Early Life*, 211.

²⁵ Jenkins: Churchill, 44.

²⁶ Charmley: Churchill, 21.

irányvonalával szemben. Édesanyjának a következőket írta: „Pénzügyileg anyagi romlást előidéző, morálisan bűnös, politikailag nagy baklövés volt”.²⁷

Churchill megvetőnek tartja azt az utat, mely a patriotizmustól elvezet a sovinizmusig, és szerinte a háborúk megnyerhetőek emberi áldozatok nélkül is: „Minél előbb jönnek rá, hogy ez az út járhatatlan, valamint, hogy nincs olyan taktika, amely az embereket megvédi a golyótól, annál jobb!”²⁸ Reméli, hogy a britek a szabadság és a fejlődés útjára lépnek, ám ha mégsem, ő továbbra is könyörtelen kritikáját adja népének. Ezen okokért ítéli el Kitchener vezetési elveit, ahogy karóra szúrva vitette a Mahdi koponyáját és ivott-, majd tintatartót készített belőle.

Az angol közvélemény azonban nem látta ennyire sötéten Kitchener cselekedetét. Gordon tábornok életéért ugyanis példás bosszút követeltek. Az angolok azzal nyugtatták meg liberális lelkiismeretüket, hogy Szudán a rabszolga-kereskedelem felelevenítésére vállalkozott, és ezt London nem nézhette tétlenül. A brit hadsereg vezetői azt terjesztették, hogy a szudániak az elfogott keresztényekkel brutális kegyetlenséggel bántak el, ezért Churchill írásai, valamint a 14 éve elhantolt Mahdi síremlékének felrobbantása és hamvai elégetése (melyeket aztán a Nílusba szórtak) csak csekély felháborodást keltett.²⁹ Sőt Churchill komolyabb helyről is dorgálásban részesült, hiszen a kritikáira célozva a walesi herceg kijelentette: „Azt kell mondanom, hogy szerintem háború során hivatali alkalmazottaknak nem kellene sem leveleket írniuk különböző újságoknak, sem pedig kijelenteni erős ellenvéleményüket a rendszer működéséről”.³⁰

Az ifjú Churchill lassanként kezdte felfedezni új, immár harmadik (katona; újságíró) szakmáját, amely megkerülhetetlennek tűnt és mindent átfogott: a politikát. 1899-ben akadt is egy választókerület, ahol jelöltethette magát: ez a hely egy munkásváros Oldham volt. Konzervatív kormányzasi időszak kellős közepén az embernek – főleg ha kormánypárti színekben indul – vérmes reményei nem igazán lehettek. Churchill mégis másként gondolta és minden magától telhetőt megtett a győzelem érdekében, ám mindhiába: veszített.

Így elmondhatjuk, hogy több mint fél évszázadot átívelő képviselői pályáján rosszul rajtolt. A vereség nem volt katasztrofális, csak bosszantó. Tehát az ifjú Churchill négy ragyogó, kalandokban bővelkedő év és meredek ívű pályakezdés után 1899 nyarán rövid ideig tanácstalanul a levegőben lógott. A hadseregnek már tavasszal búcsút mondott, a parlamentbe vezető utat viszont nem találta meg elsőre.

---

²⁷ Uo.: 22.

²⁸ Uo.: 22.

²⁹ Szántó György Tibor: Anglia története. Akkard Kiadó, Budapest, 2003. 209.

³⁰ Charmley: Churchill, 23.

Mielőtt komolyan elgondolkodhatott volna a jövőjén, jelentős változás következett be a brit gyarmatpolitikában. 1899 októberében kitört az angol–búr háború.

A búr nemzet a XIX. század harmincas éveitől kezdve a „nagy népvándorlás” vizsontagságai közepette formálódott. Nyelve holland alapokon nyugvó, sajátos afrikáner nyelv volt. Az új nemzet arra törekedett, hogy fenntartsa a fehér uralmon és a fekete szolgaságon alapuló életformát. Mindehhez ideológiai támaszul a sajátosan eltorzított kálvinizmust tették, mely szerint Isten választott népe a búr, s az afrikaiak szolgaságra vannak ítélve. A XIX. század folyamán a búrok a terjeszkedő brit kolonializmus elől északabbra vonultak, így amikor 1867-ben gyémánt-, majd 1884-ben aranylelőhelyekre találtak Transvaalban, Natalban és Fokföldön már brit uralom volt. Anglia ezt az uralmat ki akarta terjeszteni Transvaalra és Oranjéra, hogy a búr függetlenség felszámolásával hozzájusson a hatalmas természeti kincsekhez.

Közben feltűnt Cecil Rhodes, az angol gyarmati imperializmus jellegzetes alakja, aki ravasz tervet készített elő Transvaal bekebelezésére. Elképzelése szerint a johannesburgi brit telepesek 1895. december 27-én felkelést robbantottak volna ki a „búr zsarnokság” ellen, s a fegyveres harcba azonnal beavatkoztak volna azok a brit fegyveresek, akik „véletlenül” éppen a közelben tartózkodtak. A felkelés vezetői azonban elhalasztották az akciót. Amikor két nappal később betörték Transvaalba, hogy elfoglalják Johannesburgot és Pretoriát, a búrok bekerítették a támadókat, melynek során 134 angol fegyveres, a „felkelőkkel” együtt letették a fegyvert, megadták magukat. Ennek hatására II. Vilmos német császár táviratban gratulált Krügernek a puccskísérlet sikeres leveréséhez: „Őszinte jókívánságaimat tolmácsolom, abból az alkalomból, hogy baráti hatalmak segítségét nem kérve, saját erőből sikerült a fegyveres csapatokat, amelyek békebontóként behatoltak az Ön országába, népével levernie és helyreállítania a békét”.³¹ A britek ezen felbőszülve újabb engedményt csikartak ki a búroktól: minden külföldi, aki öt éve búr államban él, megkaphatta a választójogot. Ennek eredményeként a fokföldi választásokon a radikális „Afrikáner Bond” lett a vezető párt, s Lord Alfred Milner kijelentette: „Reform Transvaalban vagy háború!”.

1899 szeptemberében került sor Fokvárosban az utolsó tárgyalásra Lord Milner és Krüger között, mely eredménytelennek bizonyult. Angliában ezt követően mozgósítottak, majd hajóra szállítottak huszonötezer katonát. Krüger október 9-én követelte, hogy az angolok ne küldjenek újabb csapatokat országába, s kijelentette, hogy amennyiben 48 órán belül nem kap pozitív választ, azt hadüzenetnek tekinti.

1899. október 11-én az elutasító brit választ követően kitört a háború. Churchill jó előre gondolkodott és tervezett. Szeptember közepén a Daily Mail ked-

³¹ Makai György: Dél-Afrika: a vég kezdete? Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1987. 33.

vező ellenajánlatával a zsebében, rendkívül előnyös tudósítói szerződést kötött a Morning Post-tal. Ez mutatja, hogy ekkor már olyan neve volt újságírói berkekben, hogy igen busás, havi 250 fontos honoráriumot ajánlottak neki, melyet természetesen elfogadott. A négy hónapos megbízatás a havi fizetés mellett minden költség megtérítéséről is gondoskodott.³²

Churchill október 14-én a Castle Line társaság Dunottar Castle nevű hajójának fedélzetén együtt utazott a háború frissen kinevezett főparancsnokával, Sir Redvers Bullerrel és egész törzskarával. Mindezek ellenére Churchill utazása nem telt kellemesen, hiszen gyűlölte a századforduló óceánjáróit, gyakran volt tengeribeteg. A hajó végül is október végére Fokvárosba juttatta, de a harcok innen még körülbelül 1500 mérfölddel távolabb folytak. Vonattal utazott tovább East Londonba, majd onnan egy másik hajóval Durbanbe, ahová három nappal előbb érkezett, mint Buller és törzskara.³³ Sietsége azzal magyarázható, hogy aggasztotta a helyszínre érkeznek-e egyáltalán, mielőtt a háború véget ér? Mindenesetre sietsége és ezen aggálya feleslegesnek bizonyult, hiszen a háború első hónapjait sorozatos vereségek jellemezték. A nehézkesen menetelő és rosszul vezetett brit alakulatok a fegyvert ügyesen forgató és a terepet kitűnően ismerő, mozgékony lovas búrokkal szemben csatát csata után vesztek el.³⁴ Churchill ezért Durbanból azonnal az ötven mérföldre, északra lévő Pietermaritzburgba utazott, ekkorra ugyanis a natali brit pozíciók már megrendültek, nem is szólva arról, hogy reménytelenné vált az Orange és Transvaal elleni akció. Majdnem az egész natali brit erő Ladysmithben rekedt (még száz mérfölddel északabbra) úgy, hogy a vasút-összeköttetést elvágták tőlük.

Churchill itt összefutott egy régi ismerősével az indiai észak-nyugati határvidékről, Aylmer Haldane századossal, akit épp akkor akartak továbbküldeni egy páncélvonattal, egy haditengerészeti ágyúval és néhány sebtében összeszedett csapattal, hogy az előrenyomulás lehetőségeit felmérje. Churchill élt a lehetőséggel, s természetesen vele tartott. A páncélvonatról alkotott véleménye a későbbiek során a My Early Life-ben a következő volt: „Semmi sem néz ki egy páncélvonatnál félelmetesebbnek és legyőzhetlenebbnek, ám valójában semmi sem olyan kiszolgáltatott és tehetetlen. Mindössze egy hidat vagy csatornát kell felrobbantani ahhoz, hogy a szörnyeteg mozgásképtelenné váljon, távol minden segítségtől, kiszolgáltatva az ellenség kényének-kedvének. Ez a lehetőség a jelek szerint nem fordult meg a parancsnokunk fejében.”³⁵ Churchill természetesen utólag írta mindezeket, miután átélte az alábbi eseményeket.

Körülbelül tizennégy mérföldnyire benyomultak ellenséges területre, amikor búr lovasok tűntek fel, mire a vonat vezetője pánikba esett, és minél előbb el

³² Budin: Churchill élete, 12.

³³ Jenkins: Churchill, 51.

³⁴ Krockow: Churchill, 37.

³⁵ Churchill: My Early Life, 257–258.

akart tűnni a „hadi zónából”. Több mint negyven mérföldes sebességgel száguldott, ám ezt a szerelvény már nem bírta, és kisiklott. A mozdony ugyan a síneken maradt ám három páncélkocsi lefordult, és elzárta a visszafelé vezető utat.

Miközben a britek Haldane vezetésével tűzharcba kezdtek a búrokkal, Churchill megpróbálta a kocsikat eltávolítani a sínekről. A mozdonyvezetőt meggyőzte, hogy a szerelvény ereje „eltakarítja” az útból az ott veszteglő kocsikat. Az elgondolást tett követte, majd siker koronázta, hiszen sikerült a mozdonnyal és a maradék pótkocsikkal, valamint a sebesültekkel elmenekülni, majd visszatérni a brit oldalra. Churchill azonban nem ment velük, továbbra is ennek a kis összetűzésnek a középpontjában maradt. Váratlanul egy búr lovas puskacsővével került szembe: „Aznap reggel (1899. november 15-én) haditudósító voltom ellenére magammal vittem a Mauser pisztolyomat. Azt gondoltam, hogy megölhetem ezt az embert és azért, ami korábban történt velem, szívesen meg is tettem volna. Lenyúltam az övemhez, de a pisztoly nem volt ott. Amikor a vonalat próbáltam megtisztítani és le- és felugráltam a mozdonyra ... letettem a fegyvert... A búr célba vett és mivel úgy véltem, hogy semmi esélyem sincs, a magasba emeltem a kezem, és megadtam magam.”³⁶ Közben a többiek is megadták magukat. Pretóriába vitték őket, ahol Churchillt a többi tiszttel együtt egy átalakított börtöntáborba, a State Model School-ba zárták.

Churchill későbbiekben – elsősorban drámakedvelő és romantikus gondolkodása folytán – arra a szilárd elhatározásra jutott, hogy az őt elfogó lovas, maga Louis Botha volt, a későbbiekben Dél-afrika első miniszterelnöke. Mindezt arra alapozta, hogy 1902-ben találkoztak Londonban, s akkor Botha közölte Churchillel, hogy ő volt annak a körzetnek a parancsnoka, ahol a páncélvonat incidens történt. Erre asszociált Churchill azzal, hogy maga Louis Botha volt a mesterlövész. Fogsága során Churchill nagy játékos volt, hiszen egyszerre tetette magát nem harcoló személynek és katonatisztnak, persze mindegyiket a megfelelő helyen.

A búroknak végig azt bizonygatta, hogy ő a sajtó képviselője, ezért őt jogtalanul tartják fogva: „Mindvégig következetesen a sajtó képviselőjeként viselkedtem, semmilyen szerepet nem játszottam a páncélvonat védelmében és teljesen védtelen, fegyvertelen voltam, ezért 1899. december 8-án kérelmet nyújtottam be mint nem hadviselő a szabadon engedésem érdekében.”³⁷ Előtte november 30-án pedig a hadügyminisztérium főhadsegédének helyettesétől levélben kérte sorolják a „katonatisztek” közé, mert az a hír járja, hogy kicserélik a hadviselő tiszt foglyokat.

A búr főparancsnok kezdetben teljességgel elutasító volt a szabadon bocsátásával kapcsolatban, hiszen Joubert tábornok a következő táviratot küldte Pretóriába: „Azt javaslom, hogy fokozott elővigyázatossággal ellenőrizzék, mert

³⁶ Uo.: 266.

³⁷ Randolph S. Churchill és Martin Gilbert: Winston Churchill, 1077.

veszélyes lehet ránk nézve, sok bajt okozhat még nekünk. Azaz nem szabad elengedni addig, amíg a háború tart. Őrajta is múlt, hogy a páncélvonat egy része megmenekült.”³⁸

Foglyul ejtését november 15-én a következő szalagcímekkel adta hírül a Morning Post: „Egy páncélvonat csapdában, – Mr.Churchill fogságban”. Néhány nappal később az a hír terjedt el, hogy a búrok agyonlőtték foglyukat. Voltaképpen ebben nem is lett volna semmi meglepő, hiszen Churchill nem volt katona, s mint szabadcsapatost tetten érték.

Mivel helyzete elég reménytelen volt, ezért neki kellett lépnie, így lelépett. Kezdetben hárman – Haldane és Brockie hadnagy (vagy őrmester) – tervezték ki a szökést, bár Churchillt éppen neve (családja) és hírneve (eddig cselekedetei) miatt nem akarták bevonni tervükbe. Elképzeléseik szerint nemcsak átmásznak a kerítésen és eltűnnek, hanem még megrohanják és lefegyverzik a harminc börtönőrt, majd kiengednek még mintegy 2000 brit hadifoglyot, s ezzel övük lehet a főváros, és börtönbe ültetik a Krüger-kormány tagjait. Ez a terv természetesen teljességgel lehetetlen és reménytelen volt, ezért oldalaztak ki mellőle társai. Ő azonban kitartott legalább a szökés megvalósítása mellett. Maga az esemény jelentős ellentmondásokkal tűzdelt.

Haldane tábornok, Brockie hadnagy, Frederick le Mesurier hadnagy a dublini lövészekről, Thomas Frankland hadnagy véleménye a következő volt a szökésről. Churchill szökése kellemetlen helyzetbe hozta őket – Haldane-t és Brockie-t –, mert csak jelentős késéssel hajthatták végre a maguk szökését, három hónappal később. A legnagyobb ellenérzést az váltotta ki belőlük, hogy a végső, egyedüli akció tervét meg sem tárgyalta velük. Határozottan tagadták, hogy Brockie hadnagy hozzájárult volna ehhez, melyet Churchill állított. Az időpont a közös tervnek megfelelő volt. December 12-én, mivel a körülmények nem tűntek jónak, Haldane és Brockie elmentek vacsorázni, hogy majd később megpróbálják (előző éjjel már elhalasztották a szökést). Churchill ekkorra azonban már elvesztette a türelmét, és egyedül mászott át a kerítésen. Bár állítása szerint másfél – két órát várt társaira, melyet Haldane is alátámaszt, hisz még ő adott neki iránytűt és csokoládét.

Haldane hivatalos életrajzában (Companion Volume) mégis a következőképp bírálta Churchillt:

1. „Be kell vallanom, hogy meglepődtem és rosszul esett, hogy benne hagytak a slamasztikában, mert Churchill eltűnt a gondosan kiagyalt terv szerint, vagy legalábbis a szerint, amennyit abból ismert, s egyszerűen kilopta a falatot a szánkából...”
2. ...Az igazság az, hogy Pretoriában én három emberre gondoltam, míg ő csupán egyre, önmagára ...

---

³⁸ Uo.: 1075.

3. Ha Churchillben lett volna annyi erkölcsi tartás, hogy beismerje: abban az izgalmas pillanatban reményt látott a menekülésre, és nem tudott ellenállni a kísértésnek, hogy megragadja az alkalmat, nem is gondolva rá, hogy társai menekülését kockáztatja ezzel, minden rendben lett volna.

... Nem így történt azonban, s mihelyt megtette a hibás lépést, egyre nehezebb volt visszakozni, ha egyáltalán ez megfordult a fejében, amint az idő telt, s végül is lehetetlenné vált. Ugyanis amit elvártak volna egy felelőtlen huszonöt-éves fiatalember spontán beismerésében, azt már elítélték volna az érett férfinál.³⁹

Charmley is teljes mellszélességgel Haldane pártját fogta, hiszen a szökésével kapcsolatban írja, hogy megszegte becsületszavát, hazudott és cserbenhagyta két társát, mindezt azért, hogy a saját maga menekülését előtérbe helyezze.

Churchill természetesen visszautasította, tagadta a vádat, s a walesi hercegnek a következőket mondta: „Ez egy kitalált történet, egy kegyetlen és bűnös hazugság volt.”⁴⁰

Mindenesetre a történet miszerint cserbenhagyta két másik társát, még évekig foglalkoztatta a közvéleményt, s ez fokozatosan fenntartotta a Churchill szava-hihetőségével és megbízhatóságával kapcsolatos kételyeket. Sőt az 1930-as évek második felében ismét felszínre került a történet, de Churchill továbbra is kitarított korábbi állítása mellett, miszerint a vád hamis, ő azért szökött meg egyedül, mert társai nem akartak vele menni.

Mivel az első hónapokban egymást érték a szégyenletes és kínos vereségek, 1899 novemberében és decemberében Angliában döbrent zavarodottság és levertség lett úrrá. Csak egyetlen köztisztjeletben álló idős hölgy, Viktória királynő viselkedett példásan brit módon. Amikor minisztere, James Balfour felkereste, hogy tájékoztassa a vereségekről, a királynő a szavába vágott: „Kérem, vegye tudomásul, hogy ebben a házban senki sincs leverve. Egy kudarc lehetőségében nem vagyunk érdekeltek. Ilyen lehetőség nem létezik.”⁴¹ Ilyen helyzetben, amikor semmi sem sikerül, és amikor már az egész ország kezd fejcsóválva kételkedni önmagában, az emberek a legkisebb huszárcsínynek is hajlamosak aránytalanul nagy jelentőséget tulajdonítani. A siker – vagyis Churchill szökése – az újságokban és a köztudatban egy pillanatra képes volt elfedni a vereségek hatását.

Szökése után először egy félmérföldnyit gyalogolt a városon – Pretórián – át, amíg egy vasúti sínhez nem ért. Követte a sínpárt és elért az Eerste Fabrieka vasútállomásra. Tervét – mely szerint akkor ugrik fel a vonatra, amikor az éppen

³⁹ Uo.: 1104; 1110; 1115.

⁴⁰ Charmley: Churchill, 24.

⁴¹ Winston S. Churchill: A History of English-Speaking Peoples 4th part – The Great Democracies. London, 1958. 296.

elhagyja az állomást – csak nehezen tudta végrehajtani, mert kificamodott válla miatt sohasem volt különösebben mozgékony alkat. A vonat üres szeneszsákokat szállított vissza a bányavidékre. Hajnalig még két állomást érintett a vonat, s ő Witbank közelében ugrott le róla, nyolcvan megtett mérföld után. Más kérdés, hogy céljáig, Mozambikig még kétszáz mérföld volt hátra. Másnap egész álló nap a dél-afrikai hőségben vándorolt enni- és innivaló nélkül, egyedül a Haldane-től kapott csokoládéval a zsebében. Szökése második éjjelén egy bányához érkezett, ahol kimerültsége arra készítette, hogy segítséget kérjen. Úgy gondolta, talán talál valakit, aki szánalomból vagy kapzsiságból (minden további nélkül megvált volna 75 fontjától) nem fogja feladni a búr hatóságoknak. Hajnali fél kettőkor bekopogott egy ajtón, mellyel – mint később kiderült – hatalmas szerencséje volt. A lakás tulajdonosa John Howard angol bányamedenész volt, aki befogadta, enni, inni (whiskyvel kínálta) adott neki, sőt még szivart is biztosított számára. Ezután megkérte egy munkatársát, Dan Dewsnapet, hogy engedje le Churchillt egy bányaszellőzőbe. Szökésben lévő hőnöknek ez volt a következő szerencséje, mely nem is annyira a jelenben, mint inkább a közeli jövőben kamatozott.

Dewsnap ugyanis Oldhamból származott, s a felesége még mindig ott élt. Amikor Churchill az 1900-as általános választások elején visszatért a városba, a Királyi Színházban megrendezett nagygyűlésen elmondta megmenekülése történetét, megemlítette Dewsnapot is. Ekkor valaki izgatottan felkiáltott: „A felesége itt van a karzaton!”⁴²

Mindez csak fokozta a visszatérő hőst körülvevő szeretetet, illetve segítette választási győzelmében.

Körülbelül négy-öt napot töltött el a bányaszellőzőben patkányok kíséretében, de teljes ellátással. Végül szökése után egy teljes héttel – amíg az esemény miatti izgalom és lázas keresés alább nem hagyott, hiszen huszonöt font jutalmat tűztek ki a nyomravezetőnek – Howard és barátai egy gyapotbálákkal megrakott kocsiba rejtették, melyet a Delagoa-öbölbe tartó tehervonatra kapcsoltak. Úgy számolták, hogy tizenhat óra lesz az út, ám valójában legalább négyszer ilyen hosszú ideig tartott. Majdnem három napos utazás végén a vonat átvánszorgott a határon és Ressana Garcíanál egy hasadékon keresztül Churchill meglátta a peronon álló portugál hivatalnokok színpompás egyenruháit.

Churchillnek, ahogy biztonságba került, első dolga volt felkeresni Lourenco Marquesben a brit konzult, aki mindent megtett érdekében. Még aznap késő este hajóra szállt és december 23-án megérkezett Durbanbe, ahol óriási ovációval fogadták. Egyik napról a másikra világhírű lett. A városházán beszédet mondott hatalmas tömeg előtt, táviratok sokaságát kapta a világ minden részéről. Decem-

---

⁴² Churchill: My Early Life, 369–370.

ber 24-én csatlakozott Buller hadseregéhez, aki elismerte tettét, s megkérdezte: „Nagyszerű tettet vitt végbe! Tehetünk valamit Önért?”⁴³

Churchill hadnagyi kinevezése volt maga a „tett”, méghozzá a dél-afrikai könnyűlovassághoz. Sőt még a Morning Post tudósítói állását sem kellett feladnia, noha a brit hadügyminisztérium tiltotta az efféle kettősséget. Ezen minőségében még további fél évet maradt Dél-Afrikában, amíg Pretóriát el nem foglalták a britek, és amíg a háborút Churchill szerint meg nem nyerték. Számos komoly összecsapásban vett részt, s mindig bátran viselkedett többek között Spion Kopnál, Hussar Hillnél, Potgieter's Ferrynél és Diamond Hillnél. Pretória meghódításakor Winston Churchill egy búroktól zsákmányolt kerékpáron elsőként vonult be abba az épületbe, ahol annak idején rövid fogságát töltötte, s ahol bajtársai végigraboskodták a hadjáratot.

Ezek után hamarosan a távozás gondolatával foglalkozott, s a hazatérést fontolgatta, mert a hadsereg szakértőihöz híven maga is azt hitte, hogy a búrok fővárosának elfoglalásával véget ért a háború. Valójában azonban a harcok még több mint két, egyre keserűbb éven át tartottak. Erre figyelmeztetett is Churchill, hisz ezen időszakban legalább olyan harcias volt szavakban, mint tettekben, ám sokak szerint inkább a búrok mellett, s nem ellenük lépett fel írásaiban.

Hazafelé Durbanból, 1900 januárjában az alábbiakat táviratozta a Morning Postnak: „Ha az egész helyzetet felmérjük, akkor ostobaság lenne nem észrevenni, hogy félelmetes és veszélyes ellenféllel harcolunk. A burgherek kiváló tulajdonságai csak növelik a harci értéküket... Szembe kell néznünk a ténnyel. Egyetlen búr, a számára kedvező terepen, felér három-öt reguláris katonával. Ezért nagylelkű, megbocsátó politikát kell folytatni még a natali búrokkal szemben is, akik inkább lázadók, s nem hadviselők voltak. Békét és boldogságot kizárólag úgy lehet Dél-Afrikában teremteni, ha a holland és a brit fajok keverednek és megegyeznek egymással, hiszen Nagy-Britannia fennhatósága alatt egymás mellett kell élniük most és mindörökké.”⁴⁴ Hazafelé ugyanarra a Dunottar Castle-re szállt fel, amellyel Afrikába érkezett alig hét hónappal korábban.

Az eddigiekből látható, hogy mennyire tettekes, állandó rohanásban lévő ifjú volt Winston Churchill, aki korai huszonéves korszakát a Brit Birodalom felségterületén lévő összes fegyveres konfliktusban „élte meg”. Huszonöt éves korában többé-kevésbé világhírnévre tett szert. Bármit is tett vagy mondott a jövőben, felkeltette a figyelmet, ha nem is mindig vívott ki egyetértést vagy elismerést. A hírességét bizonyítandó egy 1900-as New York-i előadása előtt híres író társa, Mark Twain a következő szavakkal mutatta be: „Hölgyeim és Uraim! Engedjék meg, hogy bemutassam Önöknek Winston Churchillt, öt háború hőst, hat könyv szerzőjét és Anglia leendő miniszterelnökét.”⁴⁵ Mark Twain és a kö-

⁴³ Uo.: 319.

⁴⁴ Randolph S. Churchill és Martin Gilbert: Winston Churchill, 1147.

⁴⁵ Krockow: Churchill, 40.

zönség talán viccesnek tartotta a felvetést, Winston Churchill azonban 1900-tól elindult azon a politikai számlétern, melynek a második világháborús miniszterelnökség lett a csúcsa. Ő komolyan gondolta irodalmár társa szavait, s ezt be is bizonyította.